

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA PĂSTORITULUI ȘI A CREȘTERII ANIMALELOR PE VALEA SEBEȘULUI ÎN SECOLELE XIX ȘI XX

Radu TOTOIANU

Fiind unele dintre activitățile economice principale desfășurate pe valea Sebeșului de-a lungul timpului, păstoritul și creșterea vitelor au fost marcate de evoluții și involuții determinate de perioadele istorice în cadrul cărora s-au manifestat, de regimurile politice și interesele economice ale statului.

Dacă „apogeul” dezvoltării acestor activități a fost atins între secolele XVIII-XIX, începând cu prima jumătate a secolului XX amploarea lor scade treptat, pentru ca din deceniul cinci, inclusiv, aceste activități să cadă sub sfera de influență a regimului comunist, oamenii fiind supuși la tot felul de abuzuri, după cum vom vedea în rândurile care urmează. Însă, probabil cea mai puternică lovitură care le este dată în această perioadă, este deposedarea de terenurile pe care numai cu mari greutăți au reușit să le dobândească.

Preocupări pentru dobândirea unor noi terenuri

Pe Valea Sebeșului se întâlnesc astfel de preocupări pentru cumpărarea unor terenuri agricole și în special pășuni. Primii locuitori ai zonei care reușesc să cumpere terenuri sunt cei din Șugag, care în anul 1850, achiziționează de la nobilul din Cioara, Gregor de Bartsai, pășunea *Smida Mică* din muntele cu același nume, contractul de vânzare cumpărare fiind semnat de șugăjenii Crețu Constantin și Nicolae Marcu, în calitate de delegați ai unui număr de 50 săteni, care cumpără respectiva pășune în comun, pe bază de egalitate în drepturi¹. Douăzeci și unu de ani mai târziu, în 10 noiembrie 1871 cumpără *Piatra și Ivănișul* de la magistratul de Sebeș, *Curăta* de la Petru Bartsai și locul numit *Între Șugăji* de la baronul Kosedwary din Cluj, actul de cumpărare fiind semnat de 110 șugăjeni². Se pare că o parte a *Ivănișului* au cumpărat-o mai devreme, împreună cu câțiva locuitori din Săsciori, pentru că în contextul dezordinilor provocate de revoluția de la 1848, șugăjenii se plâng în data de 28 noiembrie prefecturii din Sebeș că:

---

¹ Memoriu 1954, f. 1.

² Craiovan 2005, p. 61.

„[...] Seștiorenii s-au sfătuit, ca vitele noastre ce se pășunesc pe muntele Ivănișu, care noi dimpreună cu aceștia l-am agonisit, să le zălogească, ba am înțeles, că ar vrea cu totul să le prăpădească [...]”

rugând să se intervină în favoarea lor³, deci, cel puțin o parte a muntelui se afla în anul 1848 în proprietatea lor.

O referire indirectă la cumpărarea unor terenuri de către locuitorii Săsciorului, este făcută de „cronicarul” satului, dascălul Nicolae Aloman, care amintește niște măsurători pentru zonele *Pleși*, *Dosul Varului* și *Valea Boti*, eveniment care a avut loc în anul 1873 când:

„[...] în luna lui Iulie înce 16.17.18 am fostu la Ocolizarea hotarului numitu Pleși cu unu Domnu anume Petru Țirlea, nascutu în Bălgradu din pre ună cu Ilie Drăhiciu și Niculae Alemanu și Ilie Bogdanu și așa amu, în citu mapa cu hotaru Pleșile și Preotu și Dosu varului Valea Boti și sau în ciatu și Protocolulu funduare spre toată săvvarsirea lucrului și a comunei noastre Săsciori [...]”⁴.

Șapte ani mai târziu în 1880, același Nicolae Aloman menționează o altă vânzare de teren și anume:

„[...] morile și zevoiu și viile partea fostului Domnu Silagi Istvan mai nainte cu vreo câțiva ani acum în luna aceasta 880 din buna voie lui nesilitu de nimeni leau vendutu partea lui din mori lui Ilie Dobrotă pentru totdeauna și casile lui cu totu Dreptului la sateani nostri cu muntele Crucile în pretiu 6000 sasă mii de fiorini și Dansulu se nu mai aibă parte la nimic, acum sateani nostri neavandu Bani, eamu împrumutatu de la Albina, casea dinu Sibiu, cu interese [...]”⁵.

În cazul satului Sebeșel, ultimii proprietari ai acestuia au fost contele Réhadi János și baronul Kemeny Miklós, de la care moșia a fost cumpărată de Johhan Erdt, proprietarul morii de hârtie de la Strungari care o vinde familiei Potoczky, de la care este cumpărată de sat în 25 octombrie 1886 cu suma de 12.000 florini⁶.

Locuitorii din Sebeșel, ca și cei din comuna Săsciori de altfel, neavând alte posibilități de a-și lărgi terenurile și în special pășunile, au recurs la extinderea celor aflate pe teritoriile apropiate de la *Cerc*, *Pleși*, *Plescioara*, *Stroia*, zone pe care le-au împărțit de secole cu cei din Loman, și unde au

---

³ Dragomir 1944, p. 329, nr. 304.

⁴ MMIRS, inv. 2853/D. 85, f. 43.

⁵ *Ibidem*, f. 50-51.

⁶ Zdrenghia 1973, p. 536.

extins pășunile și fânețele în detrimentul vegetației forestiere prin tăieri sau lăzuri. Sebeșelul, în mod tradițional procura lemne de foc din pădurea *Șermagului*, din care însă, în anul 1889 o suprafață de 700 iugăre, a fost cumpărată de la orașul Sebeș de către un întreprinzător francez cu scopul de a exploata, prin spălare, aurul existent aici⁷. Această pădure a fost achiziționată după anul 1890, de la întreprinzătorul francez, de câțiva țărani mai înstăriți din Sebeșel cu ajutorul unui împrumut obținut de la *Banca Ardeleană* din Orăștie⁸.

În această perioadă se pare că se iscă neînțelegeri între noii proprietari și cei cu ale căror proprietăți se învecinau, întrucât în manuscrisul dascălului Nicolae Aloman se relatează următoarele:

„[...] cand au fostu în 15 Aprilie 896 au scos Petrifăleni, o comizie la Ocolizarea hotarului lor, în cat sau tinutu cu noi Săsciori în graniță și așa am foecut alte halmuri din nou și am vas în pace, fiind județiu din Sibiu și ingineriu și oameni din amândouă comunele sași și români din Săscior”⁹.

În acest ultim deceniu al secolului XIX, săteni din Sebeșel încearcă să cumpere păduri în zonele *Muncelului* și *Bulbucul*, însă nu reușesc, acestea fiind achiziționate de locuitori din Sebeș și Petrești¹⁰.

Ca urmare a acestei situații, își îndreaptă atenția asupra muntelui *Țăț* care era tentant pentru că avea o pășune destul de mare, și, pe deasupra, era și perioada în care începuse o exploatare forestieră a pădurilor din această zonă, în urma căreia se puteau crea noi suprafețe destinate pășunatului. Pentru a cumpăra acest munte au recurs la un împrumut de 28.000 forinți cu o dobândă de 8% pe an, contractat la banca „Făgețeană” din Făget.

În anul 1899, aproape 100 de persoane (69 din Sebeșel, 5 din Săsciori, 11 din Loman și restul din Laz, Șugag, Sebeș și Petrești) depun la notariatul de la Orăștie o cerere prin care cer să fie intabulați cu parcelele corespunzătoare fiecăruia din muntele *Țăț*, achitând cu greu însă împrumutul contractat, abia prin deceniul doi al secolului următor¹¹.

Cu toate aceste eforturi de a-și mări teritoriul acesta nu era suficient, existând sate pe valea Sebeșului ale căror locuitori, la începutul secolului XX, erau lipsiți de pământ și lucrau ca muncitori agricoli pe moșiile proprietarilor Welter și Gluk din comuna Vințu de Jos, iar cei lipsiți de teren, din Lancrăm, munceau ca zilieri, lucrau în parte sau arendau terenuri

---

⁷ Acker 1965, p. 655.

⁸ Afrapt 2009, p. 47.

⁹ MMIRS, inv. 2853/D. 85, f. 71.

¹⁰ Afrapt 2009, p. 49.

¹¹ *Ibidem*, p. 51.

de la biserica Evanghelică din Sebeș, sau biserica romano-catolică din Alba Iulia¹².

După Primul Război Mondial, păstoritul s-a redus treptat și în satele Sebeșel, Deal, Cacova, Răchita și Strungari, sate pastorale rămânând Pianu de Sus, Purcărețul, Lomanul și Șugagul¹³. În această perioadă, principalul beneficiu a fost reforma agrară din 1921, care a avut ca efect împrăștierea comunităților cu anumite suprafețe de teren, în special pășuni. Legea prevedea la articolul 12 ca în regiunile de deal și munte crescătorii de animale să fie împrăștiți cu 6,9 hectare, considerându-se ca suficientă această suprafață. Pe valea Sebeșului s-a recurs la împrăștierea cu terenuri în munții pe care aceștia îi arendaseră anterior¹⁴.

În anii 1922-1924, în Sebeșel efectivul de animale era format din 455 vite mari și 2296 oi și capre care foloseau 92,1 hectare de pășune¹⁵.

Lomanul primește *Măgura Hațegană* cu o suprafață de 350 iugăre și 840 stânjani; *Aușelul* cu 273 iugăre și 470 stânjani; *Clăbucetul* cu 622 iugăre și 1212 stânjani; *Negovanu* cu 286 iugăre și 11,26 stânjani; *Bilele* cu 460 iugăre și 406 stânjani; *Canciu Mic* și *Canciu Mare* cu 136 iugăre și 114 stânjani și muntele *Cârpa* cu 733 iugăre și 734 stânjani.

Răchita primește *Grosriorul* cu 78 iugăre și 413 stânjani și golul alpin din muntele *Șinca*, pe care îl împarte împreună cu comuna Spini (din zona Oraștiei), partea sa fiind de 83 iugăre și 12,52 stânjani.

Purcărețul primește muntele *Gropșoara* cu 566 iugăre și 602 stânjani și *Grușorul* pe care-l împarte cu satul Mărtinești, partea primului fiind de 396 iugăre și 470 stânjani.

Sebeșelul primește *Dosul Bradului* cu 470 iugăre și 176 stânjani; Săsciorul și Cacova, *Coasta Bradului*, iar Șugagul, *Comanu* cu 48 iugăre și 1120 stânjani și *Grosriorii de Sus* și *de Jos* cu 22 iugăre și 942 stânjani¹⁶.

În ceea ce privește aceste trei sate din urmă, au existat anumite neînțelegeri. La 4 iulie 1921, Comisia județeană de expropriere hotărăște să dea Sebeșelului, Săsciorului și Cacovei golul alpin al muntelui *Gotul*, iar Sebeșelului *Comanul*, comisia locală însă solicitând împrăștierea cu *Muncelul* și *Coasta Bulbucului*, dar comitetul agrar de la Cluj, a respins această cerere. În 1926 pierd muntele *Comanul*, însă primesc *Dosul lui Brad*. Cei din

---

¹² Știrban 1967, p. 256.

¹³ Pavelescu 2004, I, p. 57.

¹⁴ Afrapt 2009, p. 55.

¹⁵ *Ibidem*, p. 55-56.

¹⁶ Registrul f. 1-2.

Săsciori și Cacova pierd la rândul lor muntele *Gotul*, primind în schimb *Coasta lui Brad*¹⁷.

Referitor la situația numărului de animale existent în prima jumătate a secolului XX, dintr-un document păstrat în arhiva primăriei din Șugag, aflăm că șugăjenii aveau 208 iepe, 6 tauri, 450 vaci cu lapte, 278 vaci sterpe, 210 juninci sub un an, 12 boi, 25 juncani, 418 berbeci, 10542 oi peste un an, 2213 oi sub un an, 3 vieri, 146 scroafe, 149 purcei tineri, 135 măgari, 365 capre, 2002 găini, 44 găște, 20 rațe, 12 stupi sistematici și 79 stupi primitivi¹⁸.

În ceea ce privește capacitatea pășunilor aparținând Șugagului, pentru anul 1924 s-a făcut următoarea repartitie: *Slimoiu*, cu 108 iugăre și 800 stânjeni, asigura nutreț pentru 22 vaci cu lapte, 11 cai, 8 juninci și 330 mânzări; *Smida Mare*, cu 52 iugăre și 1108 stânjeni, putea hrăni 11 vaci cu lapte, 8 cai, 4 juninci și 22 oi; *Gura Potecului-Costeasa*, cu 308 iugăre și 1420 stânjeni, pentru 52 vaci cu lapte, 20 juninci sub doi ani, 22 cai, 4 mânji peste un an, 22 juninci sub un an, 788 oi și 2 porci; *Diudiu*, cu 72 iugăre și 1120 stânjeni, hrănea 16 vaci cu lapte, 3 cai, un mânz și 260 oi; *Stânișoara*, cu suprafața de 168 iugăre și 320 stânjeni, hrănea 37 vaci cu lapte, 2 juninci peste doi ani, 17 cai și 565 oi; *Pârva*, cu 676 iugăre și 1376 stânjeni, hrănea 39 vaci cu lapte, 22 juninci sub doi ani, 13 cai, 12 juninci sub un an și 1200 oi; *Grosiori*, cu suprafața de 22 iugăre și 870 stânjeni, hrănea 5 vaci cu lapte, 2 juninci sub 2 ani, 3 cai și 75 oi; *Fetița*, cu 56 iugăre și 1350 stânjeni, asigura nutreț pentru 10 vaci cu lapte, 2 juninci sub doi ani, o junincă sub un an și 215 oi; *Comanu*, cu suprafața de 48 iugăre și 1128 stânjeni, hrănea 17 vaci cu lapte, 145 oi și 4 porci, iar *Prisaca*, cu 109 iugăre și 510 stânjeni, furaja 40 vaci, 20 cai, 12 juninci sub un an și 220 oi.

Se face și o descriere a sistemului de păstorit, în care se menționează că nu există în comună asociații particulare, iar sistemul de pășunat este alternativ: de la 15 iunie la 15 septembrie - pășunatul la munte, de la 15 septembrie la 15 octombrie se pășunează în partea a II-a a hotarului numit fânaș, de la 15 octombrie la 1 noiembrie în partea I, unde au fost micile proprietăți arabile și fânețe; de la aceeași dată, parte se coboară de la munte la șes arendând pășunatul de iarnă, iar parte rămân pe proprietățile lor, pășunând de-a valma, cât permite timpul. De la 15 mai se pășunează partea a II-a, până la 15 iunie, când se pleacă la munte. Se menționează, de asemenea, că pășunatul nu satisface nici jumătate din necesar, fiind nevoiți a duce tratative pentru accesul cu animale în pădurile Statului, existând multe

---

¹⁷ Afrapt 2009, p. 57-58.

¹⁸ Planul de exploatare 1941, p. 2.

cazuri de contravenții. În final, se afirmă că ocupația locuitorilor este exclusiv creșterea vitelor¹⁹.

Revenind la satul Sebeșel, în 1950, aici existau 403 hectare de fânețe, 477 hectare pășuni, 31 gospodării cu câte doi boi, 6 gospodării cu câte două vaci, iar pe întreg ansamblul satului erau 300 vaci, 143 capre, 100 porci, 65 câini și 49 cai folosiți la transport²⁰.

Păstoritul pe Valea Sebeșului în anii comunismului

Regimul comunist, impus în România în anii de după cel de Al Doilea Război Mondial, a adus o serie de modificări în viața oamenilor și în ceea ce privește desfășurarea activității de creștere a animalelor, după cum vom vedea în rândurile care urmează.

Inițial, comuniștii nu au avut prea mulți aderenți dintre localnici. Un exemplu este comuna Săsciori, cu satele adiacente Sebeșel, Laz, Căpâlna, Răchita și Loman, unde, în anul 1953, existau cinci organizații comuniste cu 72 membri²¹, dar, treptat, prin intermediul presiunilor de tot felul și prin „metode specifice”, aceștia reușesc să se impună la conducere, ca de altfel în toată țara²².

Primele forme de organizare impuse au fost „întovărășirile”. Dintre primele de acest gen pe valea Sebeșului le menționăm pe cele din Căpâlna, Cacova și Săsciori, înființate în 1956²³, sate unde până în 1959, întreaga suprafață agricolă a fost cuprinsă în aceste întovărășii, asta însemnând 460 hectare și 100 de familii, care toate lucrau „pe baze socialiste și a unui plan economic”²⁴.

Cooperativa Agricolă de Producție s-a înființat în 7 ianuarie 1961²⁵, de acum oamenii nemaifiind proprietari pe terenurile sau animalele lor, trebuind să achite și cote de produse, care nu erau ușor de realizat. Pentru a rămâne în sfera activităților pastorale, cotele de realizări în producția animalieră pe anul 1966 la Sebeșel erau de 33.450 litri de lapte, la cele 130 vaci pe care le deținea C.A.P.-ul și 1.300 litri de lapte de oaie²⁶. Activitatea de producție a tuturor bunurilor agricole, în comunele în care s-au înființat C.A.P.-uri, a fost astfel total dirijată de către acestea, după cum se știe, însă, mult mai interesante sunt lucrurile, din punctul de vedere al activităților

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 3.

²⁰ Afrapt 2009, p. 60.

²¹ *Ibidem*, p. 239.

²² *Ibidem*, p. 229-290.

²³ *Ibidem*, p. 257.

²⁴ *Ibidem*, p. 259.

²⁵ *Ibidem*, p. 266.

²⁶ *Ibidem*, p. 272.

tradiționale de creștere a animalelor, în comunele unde nu s-au înființat astfel de organizații, cum este cazul Șugagului.

Așezat într-o mică depresiune, tăiată în două de râul Sebeș, această comună nu dispunea de terenuri agricole deci nu s-a dispus înființarea unui C.A.P. și aici, oamenii continuându-și activitățile în mod tradițional. Însă, cu toate acestea, nici ei nu au fost feriți de „binefacerile comunismului”.

În arhiva Primăriei din Șugag, se păstrează o solicitare adresată ministrului agriculturii și silviculturii, semnată de 51 de locuitori ai comunei în data de 29 decembrie 1954, prin care reclamă abuzuri comise de Ministerul Silviculturii în legătură cu pășunea *Smida Mică*, pe care ei au folosit-o netulburați vreme de 92 de ani, pentru vâratul vitelor și, în special, al oilor lor. În anul 1948, fără a fi avizați, organele Ministerului Silviculturii au făcut o măsurătoare a acestui gol de munte, instalând borne pe conturul pășunii lor, care a fost trecută în proprietatea Ministerului Silviculturii. În concluzie, spun oamenii:

„[...] s-a procedat cu acest gol de munte identic ca și cu toate celelalte pășuni care, au fost proprietatea C.A.P.S.-ului, deci a statului, fără a se ține seama că ea este o proprietate particulară [...]. În prezent noi, locuitorii mai sus amintiți ne vedem deposedați de singura noastră proprietate, această pășune”²⁷.

În continuare, șugăjenii argumentează plângerea lor sperând că vor putea recăpăta posesiunea, spunând că respectiva pășune a reprezentat o proprietate colectivă și niciodată nu a fost defalcată și folosită ca atare, ci doar în comun, nici unul dintre ei nu apare în evidențele Sfatului Popular decât ca „țărani săraci” și câțiva „mijlocași” autocaracterizându-se ca:

„[...] modești crescători de oi, ciobani, și de sute de ani aceasta ne este singura sursă de trai. Am înțeles în totdeauna să răspundem cu promptitudine și în mod corect la toate îndatoririle ce ni s-au impus de pe urma ocupației noastre”.

În concluzie, oamenii spun că dacă nu li se va înțelege apelul, vor fi nevoiți să părăsească o îndeletnicire prin care de sute de ani își asigură existența, fiindcă pășunea respectivă și cele 20-30 de oi pe care le posedă fiecare sunt tot avutul lor. Deci, îl roagă pe ministru să dispună redarea proprietății nu fiecărui individ în parte, ci colectivității, pentru ca ei să poată și pe viitor să muncească și să răspundă tuturor îndatoririlor fixate de către

---

²⁷ Memoriul 1954, f. 1.

organele de conducere ale statului. Oamenii încheie petiția folosind o expresie uzitată în epocă: „Luptăm pentru Pace!”²⁸.

Lămuriri asupra intenției Ministerului Silviculturii în ceea ce privește pășunea *Smida Mică*, aflăm dintr-un document datat în 5 august 1954, redactat în numele celor 51 săteni de Dănilă Ion, care se adresează președintelui Sfatului Popular al Raionului Sebeș, atrăgându-i atenția că Ocolul Silvic Sebeș a cuprins în planul de amenajament silvic pentru muntele Smida Mică în locul numit *Runcul Mioarelor* lucrări de plantație, terenul respectiv satisfăcând, până atunci, nevoile de pășunat ale locuitorilor comunei. Și întrucât comisia silvică din 1949, a „[...] lucrat în mod unilateral [...]” fără a consulta părțile interesate și, în special, crescătorii de oi din Șugag. Se impun deci, anumite rectificări în delimitarea clară a fondului forestier de cel de pășunat, fiind necesară întrunirea unei comisii mixte care să tranșeze această problemă care îi împiedică pe sugăjeni în desfășurarea normală a activităților pastorale. De asemenea, sătenii se plâng de faptul că deși au făcut numeroase demersuri la forurile superioare nu au primit nici un răspuns. Încheie la fel ca în memoriul adresat ministrului, cu altă formulă „consacrată”: „Trăiască R.P.R.!”²⁹.

Situația nu s-a rezolvat, iar în 12 ianuarie 1955 la Ocolul Silvic Sebeș are loc o întrunire la care sunt prezenți inginerii silvici Mișu Ilie și Ștefănescu Vitalie, ing. Teodoru Ion de la Baza Furajeră de pe lângă Societatea Agricolă Raională Sebeș și Crețu Simion și Lucan Vasile, reprezentanții celor 51 de proprietari ai pășunii Smida Mică, pentru „[...] aplanarea litigiului intervenit între sectorul agricol și cel pastoral [...]”. Comisia mixtă hotărăște, în baza ordinului Ministerului Agriculturii și Silviculturii nr. 753904 din 20 octombrie 1954, scoaterea din patrimoniul forestier și redarea pășunii sectorului pastoral³⁰.

Abia în 1956 situația se rezolvă, la 1 martie Sfatul Popular al comunei primind o decizie din partea Secției Agricole a Sfatului Popular al Raionului Sebeș care aduce la cunoștința sugăjenilor că în urma referatului întocmit de Ministerul Agriculturii și Silviculturii din 3 decembrie 1955, s-a aprobat scoaterea din amenajamentul silvic a pășunii *Smida Mică*, în suprafață de 240,12 hectare, la care se mai adaugă încă o una de 20.80 hectare, astfel încât pășunea va avea 265.90 hectare. Predarea pășunii respective urmează să fie făcută în scurt timp de la Ocolul Silvic Sebeș, însă către Sfatul Popular Șugag și nu către foștii proprietari³¹.

---

²⁸ *Ibidem*, f. 1-2.

²⁹ Adresa 1954, f. 1.

³⁰ Proces-verbal 1955, f. 1.

³¹ Înștiințare 1956, f. 1.

Lucrurile nu se liniștesc însă, fiind prezentă în permanență tendința Ocolului Silvic de a-și extinde fondul forestier în detrimentul suprafețelor destinate păstoritului și creșterii vitelor.

Astfel, în 20 iulie 1957, Ocolul Silvic Șebeș preia de la Consiliul Popular Șugag, în baza ordinului Ministerului Agriculturii și Silviculturii nr. 317 din 23 mai 1957, o suprafață de 167,4 hectare de pășune în *Groscrioru de Jos, Prigoana și Smida Mare*, cuprinse în noile amenajamente silvice, dând în schimb comunei, suprafața de 117,82 hectare de gol alpin în *Smida Mică și Prigoana*³².

Astfel de situații întâlnim și în anii care urmează. În 1975, Consiliul Popular Șugag își revendică dreptul asupra unei suprafețe de pășune de 87,20 hectare situată în *Coasta Jinei*, în teritoriul aparținător satului Dobra, din care, la acea dată, se folosea ca pășune doar 20,80 hectare, restul de 58,40 hectare fiind cuprinsă în amenajamentul silvic, la fel ca și *Smida Mică* încă din 1947. Șugagul cere să i se dea altă pășune în suprafață echivalentă, lucru pe care Ocolul Silvic îl refuză, întrucât terenul respectiv, acoperit la acea dată cu vegetație forestieră degradată, nu poate fi considerat pășune și nu intră sub incidența legii nr. 3/1971 „[...]neputând suporta asemănarea cu noțiunea de pajiște [...]”, urmând ca soluția să fie găsită de comisia județeană³³.

Aceste practici care au ca rezultat bulversarea activităților pastorale, prin faptul că dispar suprafețe destinate pășunatului în anumiți munți, pentru a fi plantate, apar altele în alte locuri, scoase din administrarea Ocoalelor Silvice și date comunelor, evident suprafețe fără o vegetație forestieră consistentă, însă care necesitau lucrări de curățire, deloc ieftine.

În cazul curățirii pășunii *Pârva*, în anul 1977, lucrarea a costat comuna Șugag 244.000 lei, din care 1000 lei au reprezentat costurile de proiectare, astfel de lucrări realizându-se acum în baza unui proiect tehnic de execuție, întocmit de Oficiul de Îmbunătățiri Funciare de la Alba Iulia. Lucrările de curățire au vizat o suprafață de 34,80 hectare, fondurile necesare fiind achitate de către Consiliul Popular Șugag din taxele de pășunat și fonduri centralizate. Suprafața a fost curățată de tufişuri și arbuști al căror diametru nu depășea 10 cm, prin defrișare manuală, resturile fiind arse³⁴.

Astfel de lucrări erau executate și fără proiecte tehnice de execuție, prin dispoziția președinților consiliilor populare ale comunelor, cu asistența specialiștilor de la direcțiile județene de îmbunătățiri funciare. În 1982 s-au efectuat lucrări de curățire a pășunilor prin „[...] muncă contributivă a

---

³² Proces-verbal 1957, f. 1.

³³ Proces-verbal 1973, f. 1.

³⁴ Proiect 264/1977, f. 1-4.

crescătorilor de animale [...]” care au efectuat 1400 zile de muncă în perioada 15 iunie - 31 august 1982. Curățirii i se adaugă și îngrășarea pășunilor prin târlire, conform unor grafice stabilite la încheierea contractelor de pășunat pentru fiecare șef de munte, revenind pentru târlire o suprafață de 44 m² pe cap de bovină și 22 m² pe cap de ovină, urmând ca după încheierea văratului, banii încasați din taxa de pășunat să fie folosiți pentru fertilizarea pășunilor și cu îngrășăminte chimice³⁵.

În cazul expresiei „muncă contributivă a crescătorilor de animale” folosită în acele timpuri nu trebuie înțeleasă activitatea de muncă voluntară în accepțiunea comunistă a termenului, pentru că la Șugag exista, probabil din vremuri imemorabile, dar atestată ca practică în perioada interbelică, munca în folosul comunității. Animalele la stâne erau organizate nu numai pe paturi ci și pe zăceri, o zăcere reprezentând zece oi, unitate cantitativă care echivala cu o vită mare și care reprezenta o zi de muncă în folosul comunității, fie la curățarea pășunii, reparatul stânelor, întreținerea drumului sau reparatul bisericii etc. Deci, dacă un om avea la munte 30 de oi și două vaci, asta însemna cinci zăceri în virtutea cărora trebuia să presteze cinci zile de muncă în folosul comunității.

Cunoaștem și costurile necesare amenajării unor adăposturi pentru animale, realizate în 1982 pe pășunea *Comanu* și *Luncile Prigoanei*, lucru determinat de faptul că pe aceste două pășuni nu existau adăposturi pentru animale, motiv pentru care un număr destul de mare dintre acestea se îmbolnăveau. Adăposturile proiectate, realizate din materiale moderne, beton, stâlpi din fier etc., urmau să adăpostească un număr de 200 animale.

Fiecare adăpost avea 58x9 m și avea la capete două camere, una pentru cei care îngrijau animalele, iar cealaltă pentru colectat laptele, valoarea totală a lucrării fiind de 284.000 lei. Construcțiile erau realizate de comună prin mijloace proprii, iar finanțarea era asigurată din taxele de pășunat³⁶. Construcțiile au fost ridicate, dar s-au distrus în ultimul deceniu al secolului trecut.

Lucrurile se schimbă începând cu anul 1983, când în baza decretului nr. 72 emis în 5 martie, toate pășunile din zona montană și din perimetrul forestier al celorlalte zone sunt trecute în administrarea directă a Ministerului Silviculturii. Ca urmare, comunele predau rând pe rând golurile alpine folosite de sute de ani, Ocolurilor Silvice pentru a fi administrate de acestea.

---

³⁵ Proces-verbal 1982b, f. 1-2.

³⁶ Deviz 1982, f. 1.

Pentru a rămâne la exemplul Șugagului, comuna predă Ocolului Silvic Sebeș, o suprafață de 1034 hectare³⁷, teren aflat în zona alpină, golurile de munte *Sălana*, *Comanu*, *Smida Mică*, *Stânișoara*, *Gura Potecului*, *Smida Mare*, *Diudiu*, *Fetița*, *Luncile Prigoanei*, *Presaca* și *Balele*, 753 hectare pășune și 281 hectare de pădure. Din totalul suprafeței predate, se menționează că 65 hectare sunt constituite din stâncării și mlaștini, iar 5 hectare reprezintă suprafețe ocupate de drumuri și construcții³⁸. Ocolului Silvic Cugir, Șugagul predă o suprafață de 192 hectare³⁹, din care 150 hectare o reprezintă pășunea *Pârva*, 20 hectare teren forestier, 15 hectare stâncării și mlaștini, iar 7 hectare sunt ocupate de drumuri și construcții⁴⁰, iar Ocolului Silvic Bistra, pășunea *Slimoiu* cu o suprafață de 14 hectare⁴¹.

Astfel, în 1983 șugăjenii s-au văzut deposedați total de pășunile pe care le-au avut de generații, comuna rămânând și fără sumele rezultate în urma taxelor de pășunat care nu erau deloc de neglijat, cu un an înainte Șugagul încasând din aceste taxe, după cum rezultă din arhiva primăriei, nu mai puțin de 59.414 lei⁴².

Începând cu anul 1983 situația se schimbă, complicând inclusiv procedura de contractare a munților pentru perioada văratului, pășunile respective aflându-se acum în administrarea Ministerului Silviculturii, prin ocolurile silvice din teritoriu, astfel că, pentru a contracta munții, oamenii trebuie să se adreseze acestora. Începând din acest an, șefii de munte obțin de la consiliile locale împuterniciri în baza cărora se deplasează la sediile ocolurilor silvice de la Sebeș și Cugir pentru a obține aprobările de a vâra pe pășunile alpine, în baza unor tabele cu cetățenii care solicită aprobarea unui număr fix de animale pentru fiecare gol alpin aflat acum în administrarea acestora.

Contractele la fondul de stat

Acestor neajunsuri li se adaugă și cotele impuse fiecărei comune, care erau mari. Astfel, în 1982 Șugagul trebuia să realizeze, în baza unor contracte cu Întreprinderea de Industrializarea Laptelui Alba, o cantitate de 3.700 hectolitri lapte de vacă, din care comuna a reușit să realizeze doar 1.400 hectolitri. Se întocmeau evidente trimestrial, în primul trimestru comuna reușind să predea doar 106 hectolitri, care reprezentau procentual

---

³⁷ Protocol 1983a, f. 1.

³⁸ *Ibidem*, f. 2, anexa 1.

³⁹ Protocol 1983b, f. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 2 anexa 1.

⁴¹ Protocol 1983c, f. 1-2.

⁴² Repartizarea 1982, f. 1.

15,2% din norma impusă pe acel an. La motivele nerealizării se menționează faptul că producătorii au avut un număr mic de vaci în lactație și nu au avut furaje suficiente pentru întreaga perioadă de stabulație. Sunt specificate și măsurile care se vor lua pentru ameliorarea situației, specificându-se că achizitorii și îndrumătorii din zonă, împreună cu consiliul popular vor acționa pentru predarea integrală a produselor contractate de către producătorii individuali, conform actelor normative în vigoare, stabilind cantitățile și termenele scadente⁴³. Se specifică, de asemenea, că restanța de 4.000 kg porumb din anul anterior va fi distribuită comunei în scurt timp.

În ceea ce privește organizarea structurii de colectare a laptelui, pentru întreaga comună, exista un singur punct de achiziție, în gospodăria cetățeanului Grosu Ioan din Șugag, lui fiindu-i arondate satele comunei, pe lângă Șugag, Arți, Bârsana, Dobra, Jidoștina și Tău. Acest lucru presupunea deplasarea zilnică a locuitorilor răspândiți în întreaga comună, în Șugag, cărând cu ei cantitățile de lapte realizate pentru a fi colectate aici, unde venea cisterna care prelua laptele și îl ducea la fabrica de lapte.

Oamenii de pe valea Sebeșului făcând haz de necaz și dovedind un acut simț al umorului au poreclit cisterna care venea după lapte de câteva ori pe săptămână „Străgoaia”⁴⁴, făcând aluzie la personajul mitologic care fură laptele animalelor.

Pentru ameliorarea acestei situații, se propune predarea cantităților de lapte contractate de două ori pe săptămână, miercurea și duminica, iar produsele derivate ale laptelui, de trei ori pe săptămână, miercuri, joi și duminică, consiliul popular obligându-se să asigure până la data de 30 aprilie un local corespunzător, un căraș care să se deplaseze pentru colectarea laptelui și a produselor, precum și materialele necesare pentru buna funcționare a punctului de achiziție și instruirea achizitorului⁴⁵.

În ceea ce privește laptele și derivatele laptelui de oaie, cantitățile pretinse pentru asigurarea fondului de stat sunt mai mici. Comuna Șugag trebuia să realizeze doar 730 hectolitri cantitate din care nu a reușit să asigure decât 250 hectolitri. Se impune clarificarea situației de către Sfatul Popular, împreună cu delegații centrului de lapte, care vor lua măsuri de realizare integrală a contractelor împreună cu comitetele de conducere a stânelor și ciobanii, „în fața consiliului popular” până la data de 30 mai 1982.

Soluția adoptată a fost una simplă pentru cei care hotărau, dar cu efecte directe asupra oamenilor: „[...] nu se admite distribuirea acestor

---

⁴³ Proces-verbal 1982a, f. 1.

⁴⁴ Informații furnizate de Dăncilă Radu, n. 1949, Răchita.

⁴⁵ Proces-verbal 1982a, f. 2.

produse la gospodăriile populației până la realizarea integrală a fondului de stat.[...]”, întocmindu-se un grafic de colectare pe stâne. Astfel, cele 13 stâne ale comunei Șugag, de pe golurile alpine, care și-au început activitatea în 10 iunie, trebuiau să predea, în una sau două tranșe, produsele după cum urmează: *Smida Mare*, cu un număr de 181 oi, trebuia să realizeze un plan de 2.172 litri de lapte și 543 kg brânză telemea; *Pârva*, cu 421 de oi, 5.052 litri de lapte și 1.263 kg telemea; *Balele*, cu 100 oi, 1.200 litri de lapte și 300 kg telemea; *Prisaca*, cu 76 oi, 816 litri de lapte și 249 kg telemea; *Fetița*, cu 114 oi, 1.368 litri de lapte și 342 kg telemea; *Diudiu*, cu 138 oi, 1.616 litri de lapte și 414 kg telemea; *Smida Mică*, cu 359 oi, 4.318 litri de lapte și 1.077 kg telemea; *Sălanelle*, cu 413 oi, 5.244 litri de lapte și 1.311 kg telemea; *Stânișoara* cu 480 oi, 5.760 litri lapte și 1.440 kg telemea; *Gura Potecului*, cu 453 oi, 5.436 litri lapte și 1.359 kg telemea; *Comanu*, cu 174 oi, 2.088 litri lapte și 522 kg telemea; *Luncile Prigoanei*, cu 267 oi, 3.204 litri lapte și 802 kg telemea, iar *Slîmoiul de Sus*, cu 86 oi, 1.032 litri lapte și 258 kg telemea⁴⁶. În cazul stânelor, nu se colecta laptele proaspăt, lucru care și astăzi ar fi imposibil, oamenii având obligația să îl prelucreze în brânză telemea, rezultând un total de 9.848 kg brânză, pe care producătorii trebuiau să o predea. În această situație nu mai rămânea prea mult pentru gospodăriile proprii.

Contractului erau supuse toate produsele gospodăriei, cartofii, fasolea, lâna, porcii, mieii, găinile, ouăle și chiar și penele de găină. La zece găini înregistrate la consiliile populare trebuiau predate lunar zece ouă. Dintre toate produsele pe care oamenii trebuiau să le dea la contract, se pare că singura activitate de care erau cât de cât mulțumiți era creșterea vițelilor, pentru că atunci când contractau cu statul unul sau mai mulți viței primeau bani și cereale pentru creșterea acestora. Privitor la această chestiune un locuitor al Șugagului ne relatează:

„[...] ce era aicea de mai salva, contractai bici, vițai. Făceai contract îți dădea un avans de bani și un avans de cereale [...] da luai bani și luai cereale și știai cam cum îl țai. Acum te duci și umblii la 10 măcelari și nu țai-l cumpără să-ți dea banii pe el. Atunci știai măcar [...]”⁴⁷.

Sunt și cazuri în care oamenii, au încercat să păcălească autoritățile statului pentru a beneficia de banii și cerealele care se dădeau pentru întreținerea vițelului:

„[...] s-o mai întâmplat câte-un șmecheraș, țai minte de nu l-o avut. O venit și-o făcut contract, și-o scos avansu și-o scos porumbu, omu de lipsât că n-o

---

⁴⁶ *Ibidem*, f. 3-4.

⁴⁷ Informații furnizate de Șteflea Vasile, n. 1947, Șugag.

vrut să fugă nicăieri da din lipsă, s-o fi gândit că îl ia iel pe parcurs de undeva, da n-o mai știut ce să mănçe și cum să să descurce [...] și l-o gășât că nu are...și-atunci ăștia o nceput să controleze mai cu de-amănuntu [...] Și te controla de la fisc de-aicea de la primărie, ăia aveau obligația să controleze”⁴⁸.

Era o practică generală în a nu declara toate animalele deținute, când veneau reprezentanții de la primărie oamenii ascundeau din animale, trimițându-le la colibe, în partea a doua a satului, sau ascunzându-le pur și simplu în pădure, de teama impozitelor și cotelor obligatorii stabilite pentru fondul de stat. Principala consecință a acestor practici este astăzi imposibilitatea de a cunoaște numărul exact de animale pe care oamenii le dețineau, oricum probabil că numărul real al animalelor era cu 15-20% mai mare decât cel oficial.

Fenomenul „localizărilor”

Modul de desfășurare al păstoritului începe să se modifice. Din Șugag, numeroși crescători de animale renunță la modul tradițional de creștere a lor, stabilindu-se în special în Banat, cu turme și familii, angajați la C.A.P.-uri pentru a îngrijii turmele acestora. Fiind adevărați experți în această îndeletnicire, erau bine primiți și apreciați acolo. Unul dintre interlocutorii mei, intervievat recent, s-a angajat la C.A.P.-ul din Șiria județul Arad în anul 1972:

„[...] Și-apăi am început să ne plictisim și ne-am dus și ne-am angajat pe la CAP-uri. Că am plecat noi numai vo două tri familii de aici erau naintea noastră. Ilie de la Părău și Ion ăla a lu Pavel. Ionu Pavel o fost la C.A.P. la Ciugud aicea lângă Alba [...] Pe la C.A.P.-uri le trebuia oameni la oi”⁴⁹.

Oamenii încep să plece și să se stabilească în Banat, încercând să câștige mai bine și să își ușureze viața, generând un adevărat fenomen de „migrație”, similar celui din secolele XVIII-XIX, când localnici din această zonă treceau munții în Țara Românească pentru a-și continua acolo activitățile pastorale, în speranța unui trai mai bun. Fenomenul început pe valea Sebeșului, și în special la Șugag prin anii 70’ ai secolului trecut, capătă amploare după 1989, dar în cu totul alte condiții. În anul 1986, plecate din Șugag și stabilite în apropiere, în satul Lancrăm, găsim un număr de 18 familii, însumând 55 persoane⁵⁰.

---

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Lupu 2008, p. 41.

A fost mult până au plecat câțiva:

„[...] și s-or deschis fiecare din unu-ntraltu, că zăcea bă cutare s-o dus la colectiv și câștigă acolo că-i dă plată și nu mai pleacă pe jos de-aici până-n Banat prin mizerie și să să bată cu toți nebunii! [...] Că acolo țânea și oile lui și ale C.A.P.-ului”⁵¹.

Cum decurgea viața acolo ne descrie Șteflea Vasile, reîntors însă în sat după pensionare:

„[...] La Țirria une-am fost eu era turma de la C.A.P.... până în '73 la C.A.P. o fo zăle muncă și din '73 s-o trecut la acord global, da dacă o fost CAP-ul mai tare un pic s-o câștigat bine. La Țirria s-o dat 49 lei la zâ muncă și puteai face omu cu muiera peste 1000 de zăle, numai banii plus cerealele puls îți dădea struguri și zahăr, tot ce producea C.A.P.-ul. Și țân minte că am vorbit c-un cioban de la Gurasada și lor le dădea numai 2 lei vă dați sama ce diferență [...] Și ne dădea bucate multe. Grijam 400-450 oi de la C.A.P. o familie, jumătate trecută pe mine, jumătate soția. Și-aveai și tu dreptu să țâi 12 oi, da cum te înțelegeai cu ei că s-o făcut contract și o răspuns de plan, pe turma C.A.P.-ului trebuia să deie atâta kile de lână, atâția miei, atâta lapte. Și te-ai dus și-ai făcut contractu dac-ai avut cap să te descurci, ai făcut contract cu iei și io răspund de plan și-atunci iei ț-o dat plata și ai răspuns că le faci planu acesta. La noi (la Țirria) era plan mic. La lână merions era plan, da la lapte era puțân la merinoasă și le oprea cân voiau iei. Bă de mâne nu le mai mulji băgați berbecii că nouă ne trăbă miei și să facă oile lână bună. Era C.A.P. cu 1.000 de vaci cu lapte și 4.000 de oi merinoase și eram acolo cinci familii, erau vo 3.000 de oi mame și o turmă de sterpe. Da să câștiga, și-aveai dreptu la un transport de cereale, îți da o mașină gratuit, un camion să aduci cerealele acasă. Dacă ai vrut să muncești, și-ai fost cam cinstit și corect s-o câștigat [...]”⁵².

Începând din anii '90, odată cu desființarea C.A.P.-urilor și a structurilor statului care colectau lână, pieile și alte produse, oamenii s-au văzut puși în fața situației de a nu mai putea distribui, decât cu greutate, produsele obținute, lucru care i-a determinat pe mulți să renunțe la activitățile pastorale, practicând astăzi un păstorit de subzistență. Mare parte din populația tânără a plecat la oraș sau în străinătate la muncă, acasă rămânând de cele mai multe ori bătrânii. În ceea ce privește transhumanța, datorită retrocedării pământurilor, foștii proprietari sau urmașii acestora,

---

⁵¹ Informații furnizate de Șteflea Vasile, n. 1947, Șugag.

⁵² *Ibidem*.

care, firesc, nu au mai permis trecerea turmelor aflate în transhumanță pe terenurile lor, pentru că acestea provocau stricăciuni.

În prezent, transhumanța pe teritoriul României este reglementată prin Ordinul nr. 235/22 mai 2003, conform căruia organizarea transhumanței ovinelor se face de către specialiștii de la direcțiile generale pentru agricultură și industrie alimentară județene, împreună cu cei de la consiliile locale ale comunelor, orașelor, respectiv municipiilor, specialiști care stabilesc în fiecare an numărul de animale care sunt acceptate la pășunat timp de cel puțin 90 de zile consecutive. Aceste structuri coordonează în prezent întreaga activitate de transhumanță pe teritoriul României. Crescătorii de animale care însoțesc turmele de oi ce pleacă în transhumanță sunt obligați, conform reglementărilor în vigoare, să aibă asupra lor adresa emisă de consiliul local al localității de domiciliu. În adresă trebuie precizate itinerarul ce urmează a fi parcurs precum și destinația turmei, respectiv consiliul local al comunei, orașului, sau municipiului, pe raza căruia urmează să pășuneze. Mișcarea turmelor dintr-un județ în altul se face numai cu avizul organelor sanitare veterinare din județul de origine. În acest sens, proprietarii de ovine sunt nevoiți să dețină și certificatul sanitar veterinar care să ateste starea de sănătate a animalelor, acțiunile sanitare veterinare efectuate, distanța și traseul de deplasare a turmei.

O altă prevedere care complică situația, este cea conform căreia la stabilirea traseului de deplasare a turmelor, se vor evita drumurile naționale și județene. Proprietarii turmelor trebuie să ia legătura cu organele sanitare veterinare din zona în care s-au deplasat, în vederea executării acțiunilor imuno-profilactice și a tratamentelor antiparazitare, în conformitate cu programul tehnic anual de executare a acțiunilor sanitare veterinare obligatorii. Suprafețele de pășuni destinate turmelor trebuie delimitate prin semne vizibile, proprietarii de ovine având obligația de a fertiliza prin târlire suprafețele puse la dispoziție pentru pășunat, mutând târla conform programului de târlire prestabilit. De asemenea, cei care însoțesc turmele, au obligația de a proteja culturile agricole din zona în care s-au stabilit cu turma de oi, pășunatul de iarnă fiind permis cel mai târziu până la data de 15 martie⁵³. În acest context, oamenii se află aproape în imposibilitatea de a mai practica transhumanța așa cum au făcut de secole, fenomenul fiind prezent astăzi la scară redusă, iar pe valea Sebeșului fiind pe cale de dispariție. Între timp, însă, mare parte dintre ei și-au recăpătat terenurile avute înainte de 1948, țin turme de oi mai mici, asigurându-le nutrețul în perioada iernatului din cultivarea fânețelor proprii.

---

⁵³ Ordinul 235/2003, anexa 1, capitolul IV, punctul 15.

În ceea ce privește fenomenul de „localizare”, cum este numit el pe valea Sebeșului, și care constă în mutarea unor familii întregi în Banat, a luat amploare în anii '90, când cei care au dispus de sume de bani mai mari sau mai mici au cumpărat în Câmpia de Vest, de obicei în locurile unde mergeau la iernat, suprafețe de teren pe care le folosesc pentru pășcutul animalelor. Cei mai mulți dintre ei și-au construit acolo case similare cu cele avute în localitățile de origine și stau acolo cu animalele, fără însă să fi abandonat gospodăriile avute pe Valea Sebeșului, care au rămas în grija bătrânilor sau rudelor:

„[...] și-apă o venit tot mai rău, nu o mai dat bani pe lână și s-or lăsat de iele. Că nu s-o mai dat voie, transhumanța o dispărut. O fost gata! Care o fo deștept sau o avut bani și-o cumpărat un teren în Banat sau o arendat pe mai mulți ani, acela o fost domn, i-o umblat mintea! Și țâne oile acolo. Acum în Șugag dacă mai îs 2500 oi, restu-s toate ui așa în Banat [...] Și io cân am fost pe Banat am stat la Șiria, și zăcea primaru bă declară și-aicea și declaram vo sută de oi și acolo. Da ni nu călcau oile aicea, ni nu călcau că n-aveau după ce veni. Aveam aicea sus fânaț, da un loc rău și pietros, căram în sus la pâne în spinare și la fâină de mălai cu spinarea și de-acolo-n jos cartofi să duci la piață și să duci la contract, căram pe-un potec de-ăsta aici în sus. De-aia o și plecat oamenii [...]. Am stat la Șiria 30 de ani și puteam să rămân în continuare. Și acum n-i acolo ginerele și fata. Acum îs mulți de la Șugag acolo-n Banat. Tot acolo-s oile noastre alea multe!”⁵⁴.

După 1989, rând pe rând, oamenii încep să își recapete proprietățile, dar și acum se pot observa situații în care Ocoalele Silvice refuză predarea fostelor terenuri din diverse considerente. Se realizează și acum schimburi de terenuri; spre a da doar un exemplu, cel din 1995, în care Comuna Șugag, efectuează un schimb cu Ocolul Silvic Petrești, care preia o suprafață de 5,4 hectare de pășune împădurită și primind în schimb aceeași suprafață de teren forestier pe raza comunei Șugag, pentru putea a fi soluționate cererile locuitorilor satului Dobra. Ocolul Silvic refuză însă predarea unei suprafețe mici de doar 2,13 hectare de gol, motivând că nu există alte terenuri destinate producerii fânului necesar pentru animalele sălbatice în perioada iernii, și pentru a nu se crea o „enclavă” în zonă⁵⁵.

Astfel, deși acum lucrurile au reintrat într-o oarecare normalitate, tot mai mulți oameni din zonă au renunțat treptat la a mai ține multe oi. Cei din Șugag, cu excepția celor care le țin permanent în Banat, au început să se

---

⁵⁴ Informații furnizate de Șteflea Vasile, n. 1947, Șugag.

⁵⁵ Proces-verbal 1995, f. 1.

profileze pe creșterea vacilor, sate pastorale în deplina accepție a termenului rămânând Lomanul, cu cătunele sale (Pleși și Tonea) și Purcărețiu.

Aspects Concerning the Evolution of Shepherding and Livestock Raising in the Sebeș Valley in the 19th -20th Centuries

(Abstract)

Being some of the main economic activities in the Sebeș Valley, the evolution and involution of shepherding and cattle raising were deeply marked by the historical framework, the political regimes and economic interests of the state.

These activities reached their apex in the 18th-19th centuries, but beginning with the first half of the 20th century they gradually decreased in proportion. In the fifth decade they fall under the influence of the Communist regime and people are subjected to all kinds of abuse, as we are to see further in this paper. The most powerful blow received was, however, when people were dispossessed of the land acquired by the toil of their own hands. Thus, although things have now reached a certain state of normality, an ever larger number of people in the area have gradually given up keeping large flocks of sheep. In Șugag people, with the exception of those who keep their flocks in Banat throughout the year, have begun taking up cow raising. Nowadays, pastoral villages in the true sense of the word are only Loman with its hamlets (Pleși and Tonea) and Purcăreți.

Abrevieri bibliografice

- Acker 1965 - M. Acker, „Vechile spălătorii de aur din jurul Sebeșului”, în *Apulum*, V, 1961, p. 647-658.
- Afrapt 2009 - N. Afrapt, *Sebeșul-satul de pe Valea Sebeșului. Monografie istorică*, Alba Iulia, 2009.
- Craiovan 2005 - Al. Craiovan, *Oameni, animale și locuri pe Valea Sebeșului*, Alba Iulia, 2005.
- Dragomir 1944 - S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la Revoluția Românilor din Transilvania în anii 1848-49*, Sibiu, 1944.
- Lupu 2008 - Ana Lupu, *File de cronică din Lancrăm*, Alba Iulia, 2008.
- Pavelescu 2004 - Gh. Pavelescu, *Valea Sebeșului: monografie etno-folclorică*, vol. I-II, Sibiu, 2004.
- Știrban 1967 - M. Știrban, „Acțiuni țărănești în fostele județe Alba și Hunedoara din noiembrie 1918-1919”, în *AIIN*, X, 1967, p. 253-270.
- Zdrenghia 1973 - M. Zdrenghia, „Din trecutul satului Sebeșel”, în *Apulum*, XI, 1973, p. 527-537.

Abrevieri documente

- APCȘ - Arhiva Primăriei comunei Șugag.
- MMIRS - Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș, *Biblioteca documentară*

- Adresa 1954 - *Adresa locuitorilor din Șugag către Secțiunea Agricolă Serviciul Pășuni a Sfatului Popular al Raionului Sebeș, Șugag 5 august 1954, APCȘ, document neinventariat.*
- Deviz 1982 - *Deviz de lucrări pentru adăposturi de animale pe pășunea Consiliului Popular Șugag, APCȘ, document neinventariat.*
- Înștiințare 1956 - *Înștiințare, Sebeș 1 martie 1956, APCȘ, document neinventariat.*
- Memoriu 1954 - *Memoriul locuitorilor din Șugag pentru pășunea Smida Mică, Șugag, 29 decembrie 1954, APCȘ, document neinventariat.*
- MMIRS, inv. 2853/D. 85 - *Manuscrisul lui Nicolae Aloman, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 2853/D.85.*
- Ordinul 235/2003 - *Ordinul nr. 235 din 22 mai 2003 pentru aprobarea Strategiei privind organizarea activității de îmbunătățire și exploatare a pașștilor la nivel național, pe termen mediu și lung, în M.O. nr. 423 din 17 iunie 2003.*
- Planul de exploatare 1941 - *Planul de exploatare al pășunii alpine comunale din comuna Șugag județul Alba pe anul 1941-1942, APCȘ, document neinventariat.*
- Proces-verbal 1955 - *Proces-verbal, Sebeș 12 ianuarie 1955, APCȘ, document neinventariat.*
- Proces-verbal 1957 - *Proces-verbal, Sebeș 20 iulie 1957, APCȘ, document neinventariat.*
- Proces-verbal 1973 - *Proces-verbal, Sebeș 28 martie 1973, APCȘ, document neinventariat.*
- Proces-verbal 1982a - *Proces-verbal Intreprinderea de Industrializare a Lăptelui Alba, Șugag 9 aprilie 1982, APCȘ, document neinventariat.*
- Proces-verbal 1982b - *Proces-verbal, Șugag 12 martie 1982, APCȘ, document neinventariat.*
- Proces-verbal 1995 - *Proces-verbal, Sebeș 18 iunie 1995, APCȘ, document neinventariat.*
- Proiect 264/1977 - *Proiectul de curățire al pășunii Pârva, APCȘ, document neinventariat.*
- Protocol 1983a - *Protocol, Șugag 18 martie 1983, APCȘ, document neinventariat.*
- Protocol 1983b - *Protocol, Șugag 18 martie 1983, APCȘ, document neinventariat.*
- Protocol 1983c - *Protocol, Șugag 16 martie 1983, APCȘ, document neinventariat.*
- Registrul - *Registrul alfabetic al proprietarilor înscrși în Cartea Funduară, APCȘ, document neinventariat.*
- Repartizarea 1982 - *Repartizarea animalelor pe trupuri de pășune, Șugag 12 martie 1982, APCȘ, document neinventariat.*

Cuvinte-cheie: păstorit, creșterea vitelor, exproprieri, comunism, valea Sebeșului, Transilvania.

Keywords: shepherding, cattle raising, expropriations, Communism, Sebeș Valley, Transylvania.